

UNES CAMPANES MIEIEVALS FRANCESES A OLOT

Xavier PALLÀS MARIANI
Miquel Àngel FUMANAL PAGÈS

Aquest article detalla les vicissituds de dues campanes foses a la baixa edat mitjana al Migdia francès i vinculades a la ciutat d'Olot: la primera, anomenada Martina, fou traslladada, a la fi del segle XVIII, al campanar de Santa Maria del Tura d'Olot des del cenobi de Sant Martí del Canigó (on retornà, després de certa polèmica, l'any 1932); la segona es troba a l'església de Sant Esteve d'Olot i procedeix de la catedral de Narbona, on fou costejada per l'arquebisbe i cardenal Pierre de la Jugie (1319-1376).

Paisatge sonor; baixa edat mitjana; Olot; Sant Martí del Canigó; Narbona; Jugie.

This article describes the vicissitudes of two bells melted down in the Middle Ages in the French region of Midi-Pyrénées and linked to Olot. The first one, named Martina, was moved in the late 18th century to the bell tower of Santa Maria del Tura in Olot, from the monastery of Sant Martí del Canigó (Saint Martin of Canigou) (where it was returned after some controversy, in 1932). The second one is in the church of Sant Esteve (St. Stephen) in Olot, and comes from the Cathedral of Narbonne, where it was bought by the archbishop and cardinal Pierre of Jugie (1319-1376).

Soundscape; Late Middle Ages; Olot; Saint Martin of Canigou; Narbonne; Jugie.

Xavier PALLÀS MARIANI i Miquel Àngel FUMANAL PAGÈS, «Unes campanes medievals franceses a Olot», *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 26 (2015), p. 23-40

En els darrers anys l'estudi de la cultura medieval i moderna ha obert noves vies d'investigació, una de les quals gira entorn de la fabricació i ús de campanes. Seguint aquesta tendència, s'ha cregut oportú presentar en aquest article dos exemples de campanes medievals amb estreta vinculació amb la ciutat d'Olot: la primera, la campana Martina, que després d'estar gairebé un segle i mig al campanar de Santa Maria del Tura, fou tornada al seu lloc d'origen, al cor del Pirineu; el segon exemple, procedent de Narbona, és totalment inèdit i encara avui pot admirar-se al campanar de la parròquia de Sant Esteve d'Olot.

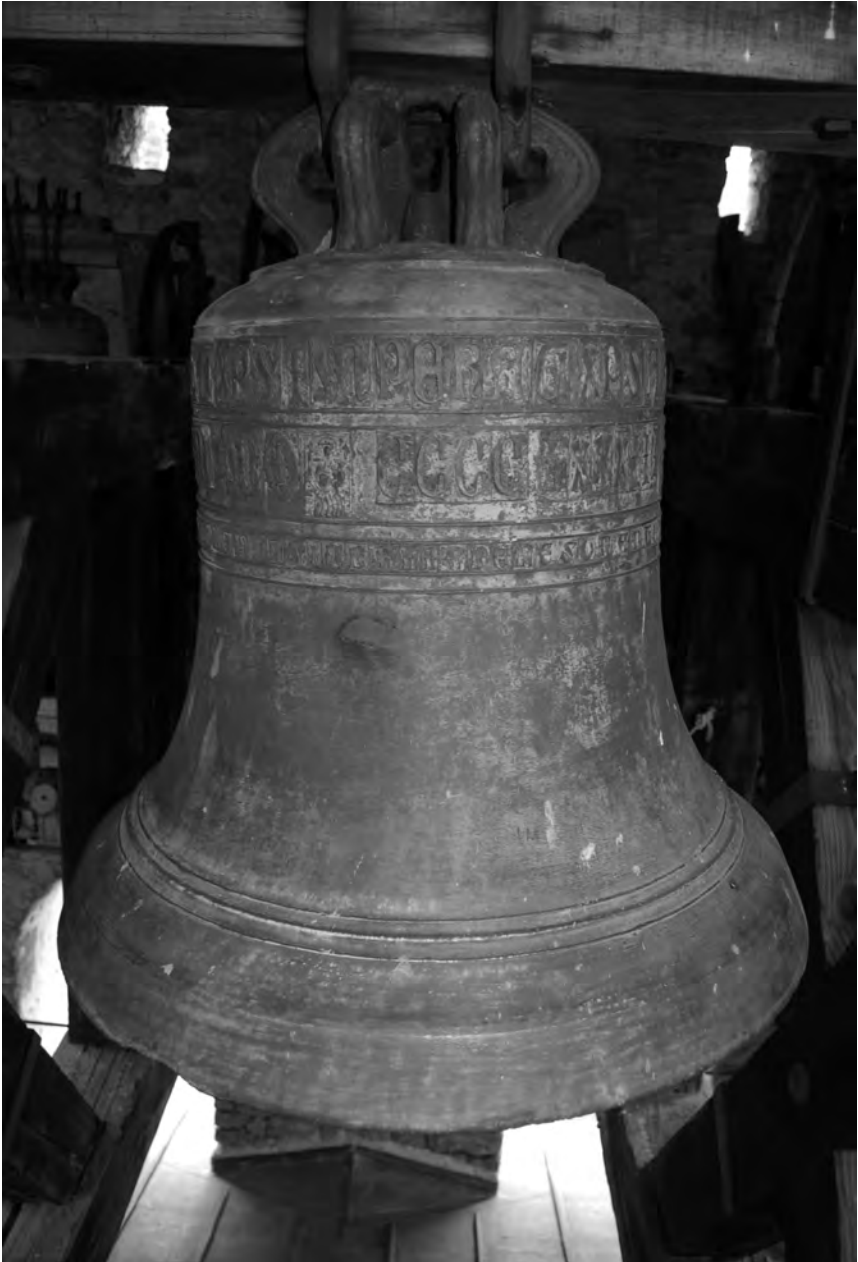
La campana Martina¹

En el marc incomparable del Canigó s'alça l'antic monestir benedictí dedicat a Sant Martí. Aquest cenobi, fundat als voltants de l'any 1000 per Guifré Cabreta, comte de la Cerdanya i Conflent, es convertí ben aviat en un centre espiritual i de peregrinació dels comtats catalans ja que s'hi veneraven les relíquies de Sant Galderic, patró dels pagesos. La comunitat, però, mai va superar els 25 monjos i l'any 1783 ja sols n'hi quedaven 5 d'avançada edat que, probablement a causa de l'aïllament i de la duresa de la vida a muntanya, van demanar la secularització. Després de gairebé 8 segles de vida monàstica l'abadia va quedar abandonada. L'edifici va entrar en un procés de degradació i ruïna i els seus béns es van dispersar: les relíquies de Sant Galderic primer van ser portades a Vilafranca de Conflent, i més tard a la catedral de Perpinyà; els ornaments i objectes litúrgics es van escampar per diverses parròquies; la sepultura del comte Guifré es portà a l'església de Sant Martí del Castell; i finalment, el dia 7 d'agost de 1786, també van ser retirades les campanes. Un pagès del poble de Vernet anomenat Martí Maury va deixar constància de la secularització del Monestir i, fent referència a les campanes, deia: «las unas anaren a Perpinyà, i la mes grossa de totes, fou enviada a Olot, que fou plassada a la Mare de Déu del Tura».²

Aquest campana, esdevinguda olotina, era coneguda com *La Martina* i fou fosa l'any 1483. Amb 75 cm de diàmetre de boca, 64 cm d'altura i 5'8 cm de gruix de substància, té un pes aproximat de 244 Kg. El seu so està format per una gran quantitat d'harmònics, entre els quals predominen els que es troben a les següents freqüències: 296Hz, 452Hz, 641Hz, 824Hz i

¹ Part d'aquest article fou publicat a Xavier PALLÀS MARIANI, «La Campana Martina», *Alimara*, 116 (2011), p. 17-20

² Josep M. DANÉS I LLONGARRIU, *L'església de la Mare de Déu del Tura d'Olot*, Olot, Impremta Bonet, 1965, p. 61.

La campana Martina

1104Hz, que corresponen aproximadament a les notes musicals: re₃, la₃, mi₄, sol#₄, do#₅. La campana està decorada amb abundant epigrafia. A la part superior, amb caràcters gòtics, hi trobem la següent inscripció en llatí: «IHS XPS VINCIT XPS REGNAT XPS IMPERAT XPS AB O[MN]I MALO / NOS DEFE[N]DAT» (Jesús Crist venç, Crist regna, Crist impera, Crist ens defensi de tot mal) i la data de fosa de la campana: «A[N]NO MCCCCLXXXIII» (Any 1483). A la zona del terç hi trobem una altra inscripció llatina també en caràcters gòtics: «ECCE B[ENEDIC]T[U]S MARTINUS TE DEUM LAUDAMUS LAUDATE EUM IN SINBALIS BENE SONANTIBUS» (Heus ací el benaurat Martí. A tu, Déu, lloem. Lloeu-lo amb címbals ben sonants). Entremig de les paraules d'aquestes inscripcions hi ha intercalades diverses imatges: dues Verges Majestat amb el Nen Jesús a la falda, dos Ecce Homo amb els atributs de la passió, diferents creus de calvari, un escut amb la flor de lis, una campana i un monjo amb bàcul representat dins una mandorla. La corona que subjecta la campana al jou és de 7 nanses, les quals estan decorades amb franges verticals.

La Martina va ser col·locada en un petit campanar d'espadanya que

Detall de la campana Martina

s'alça al teulat del presbiteri del Santuari del Tura. Es feia sonar des de la sagristia mitjançant una corda i servia per anunciar l'inici de les funcions religioses. És per això que, a Olot, també se la coneixia per la campana de *tocar a missa*³. Però, com és que els obrers del Santuari van comprar una campana francesa quan en aquells moments a Olot hi havia en actiu la foneria Coromina i la foneria Barberí, que comptaven amb una reputada i llarga tradició en la fosa de campanes? Les causes poden ser diverses, però la hipòtesi més versemblant és que en aquells moments l'Obra tenia grans despeses, ja que s'estaven duent a terme importants reformes a l'església del Tura projectades per Joan Carles Panyó, director de la recent creada Escola de Dibuix d'Olot. Per aconseguir diners, l'Obra va haver de vendre fins i tot algunes joies del Santuari. És possible, doncs, que decidissin comprar una campana de segona mà en una subhasta a França⁴, ja que els devia resultar més econòmica que fer-la a la mateixa ciutat d'Olot.

L'any 1902, més de 100 anys després de la secularització de Sant Martí del Canigó, el bisbe de Perpinyà, Mons. Juli Carsalade du Pont, va emprendre la reconstrucció del Monestir. Segons explicava ell mateix, després d'una funció religiosa al col·legi de les monges del Sagrat Cor de Jesús de Perpinyà, va visitar una monja que estava malalta per donar-li la seva benedicció abans de morir. Aquesta li va enunciar que Jesucrist l'havia escollit per tornar a aixecar l'abadia de Sant Martí del Canigó. Només vuit dies després, el bisbe va viatjar a l'antic monestir per comprar les ruïnes i iniciar la reconstrucció.⁵

Les obres devien començar ben aviat, ja que el mateix any s'hi celebraren els Jocs Florals de Barcelona que havien estat prohibits a la capital catalana per l'autoritat militar. Els poetes que van participar en aquests Jocs Florals, encapçalats pel seu president Francesc Matheu, van prometre al bisbe que farien tot el que poguessin per tal que la campana *Martina* tornés al Canigó. No sabem si van fer aquesta prometença moguts pel sentiment que els van originar aquelles ruïnes plenes d'història o bé influïts per aquests versos del poema *Los dos campanars*, que Jacint Verdaguer havia publicat només un any abans a l'epíleg de la segona edició del llibre *Canigó*:

³ *El Deber*, n. 1943, any XXIV (1920, octubre, 9), p. 652 i 653.

⁴ ACGAX, Fons Ajuntament d'Olot, Secció Cultura, *Expediente instruido para la devolución al monasterio de San Martín del Canigó de Perpiñan de una campana que fue del mismo de la iglesia de la virgen del Tura de la ciudad*, Ajuntament d'Olot, 1932.

⁵ *El Deber*, núm. 1849, any XXXVI (1932, juliol, 23), p. 473-475.

«Una nit fosca al seu germà parlava
 lo de Cuixà: -Doncs que has perdut la veu?
 Alguna hora ton cant me desvetllava
 i ma veu a la teva entrelligava
 cada matí per beneir Déu.

- Campanes ja no tinc –li responia
 lo ferreny campanar de Sant Martí-.
 Oh, qui pogués tornar-me-les un dia!
 Per tocar a morts pels monjos les voldria;
 per tocar a morts pels monjos i per mi.»

L'any 1920 s'havien aconseguit totes les autoritzacions per fer el trasllat de La Martina. Fins i tot s'havia construït una campana nova per substituir la del Canigó amb les mateixes mides, pes i afinació, que portava la següent inscripció: «EN RESCAT DE LA DE SANT MARTÍ DEL CANIGÓ, QUE ESTAVA AQUÍ DES DE 1786.» Va ser fosa a la foneria Barberí d'Olot i fou batejada el dia 12 d'octubre de 1920 amb els noms de Maria del Tura, Martina i Sabina. A l'últim moment, però, quan ja s'havien posat les bastides i els ternals per baixar La Martina del campanar del Tura, l'alcalde d'Olot, Joan Roura i Casabosch, al·legant ordres del General Despujol, governador de Girona, va impedir que la campana sortís d'Olot. La premsa del moment va veure motius polítics en aquesta decisió: el retorn de la campana es veia com una concessió que feien els sectors catalanistes al bisbe de Perpinyà, que era tingut per catalanòfil, i com una mostra d'agraïment pel fet d'haver organitzat els Jocs Florals al Canigó quan aquests havien estat prohibits a Barcelona⁶. Així doncs, la campana es va quedar a Olot. Segons s'explica, quan un olotí anava a Sant Martí del Canigó i es trobava el bisbe Carsalade enfeinat en la reconstrucció del monestir, aquest sempre li demanava: «Sou d'Olot? I quan me tornareu la campana?.»

⁶ *El Deber*, núm. 1249, any XXIV (1920, novembre, 20), p. 743-746. De la mateixa publicació núm. 1246, any XXIV (1920, octubre, 30), p. 696-698. I també: *La Tradició Catalana*, núm. 171, any IV (1920, desembre, 11), p. 9-11.

Teulat del Santuari del Tura d'Olot amb la campana fosa l'any 1920 que va substituir la campana Martina

La pregunta del bisbe no va ser en va. Amb el canvi polític que va suposar la proclamació de la Segona República l'any 1931, es va reprendre el procés de retorn de la campana a Sant Martí del Canigó. Des del diari gironí *L'Autonomista*, dirigit per Darius Rahola, es va iniciar una campanya a favor de tornar la campana i, mitjançant la influència del nou governador de Girona, Claudi Atmetlla, i del diputat a les Corts, Miquel Santaló, es va aconseguir l'autorització corresponent. Fou un dels redactors de *L'Autonomista*, Rafel Sot i Delclòs, també conegut pel pseudònim de Rafel Cardina (nascut a *Can Cardina* de Maçanet de Cabrenys) qui es va encarregar de fer totes les gestions per tal de dur a terme el trasllat. Gràcies a la correspondència que va mantenir amb l'alcalde d'Olot, Joan de Garganta, podem anar resseguint el periple de la campana: ⁷ el dia 15 de febrer de 1932 el bisbe de Girona va cedir *La Martina* a l'Ajuntament d'Olot; el 5 de març la campana ja havia estat baixada del campanar del Tura i havia estat substituïda per la campana que s'havia fos per a aquest fi l'any 1920; el dia 11 de març *La Martina* va arri-

⁷ ACGAX, Fons Garganta, «La Campana Martina».

Acte d'entrega de la campana Martina (Perpinyà, 11 de març de 1932). Al centre, Mons. Carsalade amb la mà damunt la campana, a la seva dreta Mons. Patou, bisbe auxiliar de Perpinyà, i a la seva esquerra Rafel Sot i Delclòs i al seu costat Dàrius Rahola.

FONS: Rafel Sot i Riera

bar a Perpinyà i va ser entregada a Mons. Carsalade. L'acte va ser especialment emotiu ja que el bisbe, agraït, va regalar a la ciutat d'Olot el calze de la seva primera missa, que encara avui es conserva al Cambril del Santuari del Tura. El bisbe també va dedicar unes paraules a elogiar el poeta Josep M. de Garganta, pare de l'alcalde olotí, el qual va qualificar com *El gran poeta*. La campana va quedar dipositada al Palau Episcopal de Perpinyà esperant que el clima fos més propici per pujar-la a l'abadia pirinenca.

Finalment, el dia 24 de juliol de 1932 *La Martina* va tornar a ressonar per les muntanyes del Canigó. Amb motiu del seu retorn es va fer una gran festa al Monestir. En van ser pabordes el mateix Rafel Sot i Delclòs, comissionari del trasllat de la campana, i la Sra. Glòria Sacrest i Recolons, propietària de Filats Dusol de les Planes d'Hostoles així com de grans finques de les valls d'Hostoles i Finestres, la qual va col·laborar econòmicament en la celebració. La festa va començar amb una Missa presidida per Mons. Carsalade, seguida per un repicament de la campana *Martina* acompanyada de totes les campa-

nes de l'antiga diòcesi d'Elna. A continuació hi va haver el Ball dels Pabordes, a càrrec de l'Esbart Dansaire de Rubí, un homenatge a Mons. Juli Carsalade, un certamen literari, el lliurament d'una llaçada a tots els grups excursionistes assistents i un concert a càrrec de l'Orfeó Canigó de Perpinyà. Finalment es va fer un banquet al refectori del monestir i sardanes a la plaça, abans d'acomiarar tots els assistents⁸. Després de 147 anys a Olot, *La Martina* havia tornat al seu bressol del Pirineu, i es van fer famoses així les paraules de Mons. Juli Carsalade: «Sàpiguen tots els catalans que, en volar de Nostre Dona del Tura al seu estatge de Sant Martí del Canigó, la campana no surt de Catalunya: al Rosselló som i serem gent catalana».

Actualment, *la Martina* continua al campanar de Sant Martí del Canigó. El seu estat de conservació és molt bo i no presenta cap fissura ni erosió en l'epigrafia. Les nombroses osques que s'aprecien al llavi són el deteriorament mínim propi d'una peça fosa el segle XV. L'especial cura de la campana que manté la comunitat de Les Benaurances ha permès que s'ubiqués en un lloc central del campanar i que no se li hagi instal·lat cap mecanisme automàtic per fer-la sonar, evitant així qualsevol defecte, de manera que sols pot ser tocada manualment amb el batall des de la mateixa sala de campanes.

Rafel Sol i Delclòs i Glòria Sacrest i Recolons tocant la campana el dia de la festa del seu retorn a Sant Martí del Canigó (24 de juliol de 1932).

FONS: Rafel Sol i Riera

⁸ACGAX, Fons Garganta, «La Campana Martina. Invitació a la festa del retorn de la campana al Canigó». També: «Le retour de la cloche du Canigou», *Tramontane*, núm. 189-190, any 16 (setembre-octubre, 1932), p. 149-181.

La campana narbonesa

Darrerament s'ha pogut indagar que el de Sant Martí del Canigó no fou un cas aïllat i que, com a mínim, una altra campana insigne va sobreviure a la decadència dels centres religiosos de finals del segle XVIII, en aquest cas, fruit de l'espoliació derivada de la Revolució Francesa. Es tracta d'una campana medieval que avui es troba instal·lada al campanar de la parròquia de Sant Esteve d'Olot, amb data dins el tercer quart del segle XIV i que, segons tots els indicis, procedeix de la ciutat de Narbona.⁹

La campana mesura 65,7 cm de diàmetre a la boca, 59,5 cm d'altura i 5'7 cm de gruix a la substància. Aquestes dades ens permeten calcular que el seu pes és aproximadament de 164 kg. La seva sonoritat ve determinada per la predominança de les següents freqüències: 366Hz, 582Hz, 840Hz, 1125Hz i 1438Hz, les quals corresponen aproximadament a les següents notes: Fa#3, Re4, Sol#4, Do#5 i Fa#5. La campana té la corona de 7 nanses i està decorada a la zona de l'espalla amb dos crucifixos de tres claus amb un sol i una lluna a banda i banda, i per diversos cordons al llarg de tot el seu perfil. Però la decoració més interessant és sens dubte la que es troba a la part superior, ja que ens aporta indicis per determinar qui fou el seu comitent: l'arquebisbe de Narbona i cardenal Pierre de la Jugie (1319-1376). El primer indicati d'aquest origen l'ofereix la pròpia inscripció: «S[ANCT]A MACDALENA VOCOR SA[NC]TUS D[EU]S SA[NC]TUS FORTIS / ET IN MORTALIS P[ETRUS] IUDICI NARBONE [AR]CHIEPI[SCOPI] NLDN / E.» El nom de l'arquebisbe Petrus Iudici, forma llatina de Pierre de la Jugie, es llegeix amb claredat.

El segon indicati és l'heràldica: el blasó identificat a la campana olotina és un escut partit, el primer amb sis roses de gules sobre camper d'argent, disposades en orla, i una faixa diagonal d'atzur; el segon, amb una faixa d'or sobre camper d'atzur. Aquest es correspon amb l'armorial de la família de la Jugie, que durant la primera meitat del segle XIV experimentà una carrera política i eclesiàstica fulgurant, de bracet amb l'ascensió dels papes que protagonitzaren el cisma d'Avinyó, o sigui, quan el papat s'instal·là de forma permanent per primera vegada fora de la ciutat

⁹Aprofitem per agrair els consells i informacions rebuts per part de la catedràtica d'història a la Sorbona Mme. Monique Bourin, el professor Pere Benito (UdL), M. Benoit Brouns, Mme. Marie-Laure Jalabert i Joel Colomer, tots ells ben útils per a la realització del present estudi.

La campana Narbonesa, tal i com es troba ubicada al campanar de Sant Esteve d'Olot. Les imatges permeten veure la riquesa material i epigràfica de la peça. En la miniatura, el bisbe Pierre de la Jugie beneeix una campana (Llibre Pontifical de la catedral de Narbona, s. XIV).

de Roma i es traslladà a la capital del comtat Venassí. El burgès Jacques de la Jugie, pare del futur arquebisbe Pierre, consta casat amb Guillameta Roger, germana de Pèire Roger, que amb el temps esdevindria papa amb el nom de Climent VI (1342-1352). Els de la Jugie foren ennoblits l'any 1338 i els seus membres esdevingueren candidats permanents a ocupar alts càrrecs de la cúria pontificia. Guillem, germà de Pierre, fou elevat al cardenat el 1342; un altre germà, Hug, fou consecutivament bisbe de Besiers i de Carcassona; i una germana assolí l'abadiat de La Regla (fr. La Règle), a la diòcesi de Llemotges.

Pierre nasqué l'any 1319 a la casa pairal, en una parròquia prop de Rosiers daus Gletons (fr. Rosiers d'Égletons), una petita vila al bisbat de Corresa (fr. Corrèze), també al llemosí. Mercès al context familiar, pogué emprendre una excepcional carrera eclesiàstica, estesa especialment entre la Borgonya i el Llenguadoc: entrà com a monjo benedictí al monestir de Sant Pere de Cluny i després estudià dret canònic a la universitat d'Orleans, fins a esdevenir doctor l'any 1344. A partir d'aquest moment, començà a ocupar càrrecs en diversos centres eclesiàstics, sempre al costat dels seus germans més grans i del seu oncle, el ja esmentat Pèire Roger. L'any 1332 fou nomenat prior de l'abadia de Sant Pantaleó i, tot seguit, prior de Santa Librada, a la diòcesi d'Agen. Poc després fou nomenat abat del monestir de Sant Jean d'Angely (1342) i de l'antany poderosa abadia de Lagrassa (1343), la qual mantenia estrets lligams amb Catalunya ja des de l'època comtal. Després d'un breu període com a arquebisbe de Saragossa (1345-1347), fou finalment nomenat arquebisbe de Narbona (1347-1375), que llavors encara era una de les seues episcopals més importants i prestigioses d'Occitània (en aquell moment pràcticament tot el país occità pertanyia a la corona de França). El 1367 fou l'encarregat d'acollir l'expedició del papa Gregori XI a Castelnàu (fr. Castelnaud-le-Lez), de camí cap a Montpeller. Culminà la seva carrera l'any 1375 en ésser nomenat arquebisbe de Rouen (Normandia), la seu episcopal més rica de França, i cardenal de Santa Maria in Cosmèndin. Testà a Livorno i morí a Pisa, ostentant ambdós títols, el 21 de novembre de 1376.¹⁰

Poc abans de la seva mort, el cardenal de la Jugie s'havia manat bas-

¹⁰ La major part del cursus honorum de l'arquebisbe es pot seguir a partir de: Conrad EUBEL, *Hierarchia Catholica Medii Aevii*, Regensburg, 1913. No obstant, i per a bona part de les anotacions d'aquest article, hem utilitzat l'estudi introductor de l'obra de Marie-Laure JALABERT, *Le Livre Vert de Pierre de la Jugie*, Perpignan, Presses Universitaires de Perpignan, 2010.

tir un conjunt sepulcral en un dels intercolumnis de la nau central, al costat sud de la catedral de Sant Just de Narbona, a la construcció de la qual contribuí sensiblement. La tomba es conserva i és un dels elements artístics més destacats de la catedral narbonesa. La tomba és tallada en alabastre i es compon d'un baldaquí policromat, amb fragments de pintura mural en les superfícies arquitectòniques, que alberga una dallà sepulcral amb jacent esculpit a la part superior, i sengles frisos de plorants emmarcats en arcuacions polilobulades cegues a cada costat de la caixa. En algun cas es conserven també fons policromats amb escenes, com l'ascensió de l'ànima del difunt. Es desconeix l'autor del sepulcre, que es pot datar devers 1370-76 (qui sap si abans), dins els darrers anys de la seva vida. En diversos punts del conjunt funerari hi ha representats els escuts de la família de la Jugie, i són exactament amb la mateixa forma heràldica que els identificats a la campana olotina. En aquest sentit, la vinculació entre l'arquebisbe i la campana d'Olot no presenta cap dubte. És interessant que s'hagin conservat els blasons malgrat la destrucció que patí la tomba durant la Revolució Francesa: el 8 de desembre de 1793 es dugué a terme la destrucció sistemàtica de senyals heràldics a la ciutat i, com no podia ser d'altra manera, els revolucionaris s'esforçaren de valent en les tombes de grans nobles i arquebisbes, entre elles la de Pierre de la Jugie.¹¹ Alguns dels elements malmesos foren dispersats i no tornaren al seu lloc d'origen fins a l'any 1972.¹² Resulta gairebé irònic que la major part del vandalisme es concentrés a malmetre els caps dels personatges i alguns elements arquitectònics (a més, això sí, de la figura del jacent), però que en canvi ningú no es preocupés d'eliminar els escuts de les mènsules, per exemple.

Des dels seus orígens la família de la Jugie sentí una especial devoció per la santa penitent, i no és gens d'estranyar el patrocini de la campana per part de Pierre, com ho certifica l'escut. Indubtablement, el pagament de la campana per part de l'arquebisbe es vincula amb una caplletra

¹¹ Chantal ALIBERT, *Narbonne. Regards d'hier et d'aujourd'hui*, Montpellier, Les Presses du Languedoc, 2005, p. 98.

¹² Entre tots els estudis i referències a la tomba del cardenal, remetem l'article monogràfic de Michèle PRADALIER-SCHLUMBERGER, «Le tombeau du Cardinal Pierre de la Jugie, à Narbonne», a *Narbonne. Archéologie et histoire. Actes du Congrès de la Fédération Historique de Languedoc méditerranéen et du Roussillon* (1972), Montpellier, 1973, vol. 2 (Narbonne au Moyen Âge), p. 271-288. De la mateixa autora, es pot veure el resum actualitzat a: *Toulouse et le Languedoc: la sculpture gothique XIIIe – XVIe siècles*, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, 1998, p. 309-320.

il·luminada del llibre pontifical que vers 1350 manà miniar ell mateix, i que es conserva al tresor de la catedral de Sant Just: l'arquebisbe de la Jugie, amb la mitra corresponent, beneeix una gran campana, amb notables similituds (malgrat la distància temporal i la representació pictòrica) amb la conservada a Olot.¹³

Les armes de la Jugie figuren a la campana d'Olot i el seu sepulcre a la catedral de Narbona. La comparació amb una representació heràldica moderna és ben eloqüent.

Si bé la relació de la campana amb el cardenal no presenta dubtes, en canvi la seva procedència exacta mereix una exposició d'hipòtesis més detallada. D'entrada, es pot imaginar el seu origen en algun dels campanars de la catedral, que ahir i avui és l'edifici religiós més important de Narbona i seu "arquitectònica" del càrrec d'arquebisbe. Els diversos historiadors coincideixen a situar l'inici de la catedral de Narbona: es va projectar vers 1264, però les obres no començaren fins al 1272. Amb tot, el seu disseny s'atribueix normalment al mestre Jean Deschamps, contractat pel capítol l'any 1286 i autor amb anterioritat dels dissenys de les catedrals de Clarmont d'Alvèrnia (Clermond-Ferrant) i Llemotges. Entre 1295 i 1309, sota la direcció de Domènec de Fauran, s'aixecà la major part del cor. El seu fill, Jaume de Fauran, aixecà fins al nivell les dues torres-campanar del transepte. Aquest Jaume fou, a més, mestre major de l'obra de la seu de Girona de 1321 i 1330, destacat per haver obrat, a més, els sepulcres de diversos bisbes i prelats. Quan

¹³ Sense voler-nos estendre en la qüestió, tant les dades publicades com el testament del cardenal revelen l'enorme activitat en fundacions i noves construccions, entre les quals cal incloure diverses esglésies i capelles en altres centres, figurant de forma destacada la capella de Sant Marçal del palau de Narbona, que dotà generosament. En aquest sentit, les caplletres del pontifical doten d'imatges les inauguracions i el patrocini d'aquest gran arquebisbe *bâtisseur*.

Pierre de la Jugie fou nomenat arquebisbe, les obres de la catedral avançaven lentament, sota el mestratge de Raimon Aicard (1336-1349), més centrades en l'acabament i decoració de les parts altes, tasca en què s'especialitzaren els mestres Pèire Daniel de Carcassona i Louis Richecler (1349-1354). No obstant l'activitat ressenyada, a mitjans segle XIV l'obra de la seu es trobava gairebé interrompuda. Les raons per a aquesta aturada són diverses, però es resumeixen en una disminució de recursos econòmics derivada encara dels desastres de la pesta negra (1348, amb rebrots en els anys successius) i de l'oposició dels cònsols de la vila, que no volien que l'obra sacra continués, davant la necessitat de millorar els murs i les defenses de la ciutat, sobretot després dels atacs de les tropes mercenàries del príncep de Gales (el quasi llegendari príncep Negre). L'arquebisbe, el capítol i els cònsols de la vila arribaren a un acord, l'any 1361, que permetia a la catedral adossar el claustre que s'anava a construir a les muralles reforçades de la vila; en canvi, es desestimà la continuació de les navades i es cobrí amb un altíssim mur de maçoneria el gran "forat" de la nau central i les laterals.¹⁴ Així doncs, l'any 1349, ja durant l'episcopat de Pierre de la Jugie, es començaren a construir el claustre i les dependències annexes (sala capitular, una altra sala intermitja) però no s'acabà fins cap a 1417 aproximadament. Alhora, es dedueix que es treballava en l'acabament d'alguna de les torres-campanar del transsepte.

Tanmateix, l'atenció edilícia de la cúria episcopal es concentrà en el nou palau arquebisbal, una part del qual s'ha atribuït a l'acció de la Jugie, especialment pel que fa a la construcció o remodelació de la capella de Sant Marçal (fr. Saint Marcial) i del pati de la Magdalena i la torre homònima, així com a la col·locació de campanes a tot el complex.¹⁵ Sigui com sigui, tant la catedral com el palau arquebisbal de Narbona tenen una especial dedicació al

¹⁴ Hem extret les diverses dades sobre la construcció de la catedral i els seus mestres directament dels dos primers reculls documentals i històrics, que han servit de base per a posteriors publicacions: Victor MORTET, «Notes historiques et archéologiques sur la cathédrale de Narbonne», *Annales du Midi*, 15 (1899), p. 275-277. I sobretot el treball de l'abat L. SIGAL, «Contribution a l'histoire de la cathédrale Saint-Just de Narbonne», *Bulletin de la commission archéologique de Narbonne*, 15 (1921), p. 73-111.

¹⁵ Des del segle XIX són molts els autors que s'han referit a la construcció del palau arquebisbal durant el segle XIV. La síntesi de tots ells, i l'elaboració de nous plànols i esquemes sobre la distribució del palau i les advocacions de les seves capelles es troben a: Christian FREIGANG, «Organisation d'un chantier en France méridionale au XIIIe et au XIVe siècle. L'exemple de Narbonne», a ID. et al., *Chantiers médiévaux*, Paris, Éditions du Zodiaque-Desclée de Brouwer, 1995. El mateix autor ja havia reeditat i posat al dia les aportacions de L. Sigal i Viollet-le-Duc en la seva tesi doctoral, publicada: *Imitare ecclesias nobiles: die Kathedralen von Narbonne, Toulouse und Rodez und die nordfranzösische Rayonnantgotik im Languedoc*, Worms, Wernersche Verlagsgesellschaft, 1992.

culte a la Magdalena. Així s'anomenava la capella més antiga del conjunt palatí (del palau vell), a més d'una torre i el pati, i també una torre de la seu. A causa de la seva advocació, per tant, hom podria creure que la campana d'Olot procedeix de la capella de Santa Magdalena, una de les més antigues del palau arquebisbal. D'altra banda, és cert que s'han identificat campanes amb advocacions que res no tenien a veure amb les conferides al temple portador. En aquest sentit no es pot descartar que la que ens ocupa pogués procedir de la capella de Sant Marçal, a la qual Pierre de la Jugie dedicà tants esforços personals, tant espirituals com econòmics, o de la mateixa catedral.

Aquesta darrera hipòtesi, potser la més temptadora, és directament desmentida per la historiografia de finals del segle XIX, que permet de seguida esvaïr els dubtes. La totalitat del conjunt de campanes catedralícies fou alterat entre 1518 i 1547 aproximadament, de manera que algunes campanes foren refetes i, la resta, fetes de bell nou.¹⁶ Per si això fos poc, l'any 1654 s'emprengué una renovació total: les anteriors campanes foren foses i se'n bastiren 5 de noves, que es veurién acompanyades de dues més vers 1660, de manera que a mitjans segle XVII ja no hi podia haver cap campana medieval entre les 7 de sant Just.¹⁷ De tot aquell últim grup de campanes no en va quedar res, o pràcticament res. En el transcurs de la Revolució, el 6 d'octubre de 1793, s'inicià la requisa de les peces d'argent de les esglésies i la baixada de les seves campanes, bona part de les quals foren foses per construir canons, necessaris per combatre les tropes espanyoles que havien envaït França pel sud, com a intent de la monarquia de neutralitzar el desenvolupament revolucionari.

Fins aquell moment, el palau arquebisbal s'havia salvat parcialment dels saquejos del Comitè Popular, i fins i tot havia esdevingut una mena de magatzem (germen del futur museu) de les obres d'art que es consideraven de valor artístic, recentment adquirides amb la confiscació de béns nacionals; les expropiacions al clergat de sobte havien convertit esglésies, monestirs i convents en propietats municipals, incloent-hi les col·leccions i tresors que poguessin contenir.¹⁸ A Narbona, el promotor i conductor de la iniciativa de conservar el patrimoni cultural fou el cèlebre pintor Jacques Gamelin que,

¹⁶ Paul LAURENT, *Documents inédits sur la Cathédrale Saint-Just de Narbonne*, Carcassonne, Labau, 1887, p. 32-36.

¹⁷ P. LAURENT, *Documents inédits sur la Cathédrale...*, p. 36-39.

¹⁸ Paul CARBONEL, *Histoire de Narbonne*, t. II, Lafitte Reprints, Marseille, 1956, p. 346.

La magnificència de la tomba del cardenal, a l'interior de la seu narbonesa, contrasta amb la senzillesa del campanar d'espadanya de la capella de la Magdalena, que fa de pendant de la capella de Sant Marçal.

juntament amb Laboire, s'encarregà de la direcció i administració del "museu" del palau arquebisbal. Tanmateix, cal fer esment que, en el contracte amb el comitè, als dos conservadors no només se'ls facultava per classificar, valorar i salvaguardar objectes i obres d'interès, sinó també per llistar els que no tenien una especial rellevància i vendre'ls tot seguit.¹⁹ No es pot descartar que, en un context com aquest, s'haguessin venut una o més campanes d'aquelles que quedaven als diversos cloquers del palau, especialment els de les capelles de Santa Magdalena i Sant Marçal. Així doncs, les mirades tornen a posar-se sobre el palau arquebisbal i la capella de la Magdalena, d'origen altmedieval, la qual encara avui exhibeix (molt restaurat) un campanar d'espadanya, amb tres arcs de mig punt, tots ells amb la llum suficient, o fins i tot ajustada, per contenir una campana com la que pagà el cardenal. La impossibilitat d'accedir a dita espadanya, que es troba fora de tot circuit turístic o museogràfic, fa que les apreciacions mètriques hagin de ser aproximades, però es pot assegurar que la campana d'Olot cabria perfectament en qualsevol dels tres ulls d'aquell campanaret.

És probable que la campana narbonesa s'adquirís al mateix temps que la Martina, i que arribés a Olot en un període semblant. Originalment fou col·locada al cloquer de l'església del Tura, davant la coincidència de l'acabament d'aquest amb la necessitat d'adquirir cimbals per fer-lo funcionar. Ambdues campanes occitanes compartiren destí al Tura fins poc abans de la Guerra Civil. L'any 1936, juntament amb altres, la narbonesa fou soterrada al claustre del convent del Carme de la capital garrotxina per salvar-la de la destrucció sistemàtica de campanes durant el conflicte.²⁰ Acabada la Guerra, tot esperant la reconstrucció del recentment destruït campanar del Tura, la narbonesa s'emplaçà al cloquer de Sant Esteve, que havia quedat orfe de campanes. La peça mai no retornà al Tura, perquè finalment els seus campanars no foren reconstruïts i encara avui pot admirar-se (i escoltar-se!) al cloquer de la gran parròquia olotina.

¹⁹ P. CARBONEL, *Histoire de Narbonne...*, p. 337.

²⁰ J. M. DANÉS I LLONGARRIU, *L'església de la Mare de Déu del Tura...*, p. 61.